

האם רופא מקיים מצוות ביקור חולים?

אַחֲרֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם תֵּלְכוּ וְאֹתוֹ תִּירְאוּ וְאֶת־מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ וּבְקִלּוֹ תִשְׁמְעוּ וְאֹתוֹ תַעֲבֹדוּ
וְבוֹ תִדְבְּקוּן:

(דברים יג ה,)

בגמרא (מסכת סוטה דף יד עמוד א) נאמר על פסוק זה:

ואמר רבי חמא ברבי חנינא, מאי דכתיב: "אחרי ה' אלהיכם תלכו"? וכי אפשר לו לאדם להלך אחר שכינה? והלא כבר נאמר: כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא! אלא להלך אחר מדותיו של הקדוש ברוך הוא, מה הוא מלביש ערומים, דכתיב: ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם, אף אתה הלבש ערומים; הקדוש ברוך הוא ביקר חולים, דכתיב: וירא אליו ה' באלוני ממרא, אף אתה בקר חולים; הקדוש ברוך הוא ניחם אבלים, דכתיב: ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלהים את יצחק בנו, אף אתה נחם אבלים.

ופסק הרמב"ם (הלכות אבל פרק יד הלכה א):

מצות עשה של דבריהם לבקר חולים, ולנחם אבלים, ולהוציא המת, ולהכניס הכלה, וללוות האורחים, ולהתעסק בכל צרכי הקבורה... וכן לשמח הכלה והחתן, ולסעודם בכל צרכיהם, ואלו הן גמילות חסדים שבגופו שאין להם שיעור. אף על פי שכל מצות אלו מדבריהם, הרי הן בכלל "ואהבת לרעך כמוך", כל הדברים שאתה רוצה שיעשו אותם לך אחרים, עשה אתה אותן לאחיד בתורה ובמצות.

לדעת הרמב"ם, מצוות ביקור חולים ודומותיה אינן מחויבות מן התורה, אלא היא מתקנת חכמים, ומכל מקום המקיימה מקיים את מצוות העשה של "ואהבת לרעך כמוך". מעניין לשים לב שהרמב"ם איננו מתייחס לדברי הגמרא בסוטה כמקור לחיוב ביקור חולים ושאר הדברים שנמנו שם¹. רבינו אברהם מן ההר (נדרים דף לט ע"ב) מפרש, שאכן אין ללמוד מהפסוק שהובא במסכת סוטה על מצוה מן התורה לביקור חולים ושאר המצוות, אלא כעיקרון הם מדברי סופרים, רק שמכיון שאלו דוגמאות נפוצות להתנהגות ראויה בין יהודים, הובאו מקרים אלו.

1. וכן לא הביא את המקורות האחרים שיש בב"מ (לי ע"ב) "והודעת להם זה בית חייהם, את הדרך זו גמילות חסדים, ילכו זה בקור חולים". בנדרים (ל"ט ע"ב) "רמז לבקור חולים מן התורה מנין, שנאמר (במדבר ט"ז כ"ט) "אם כמות כל האדם ימותון אלה ופקודת כל האדם" מאי משמע, אמר רבא, אם כמות כל האדם ימותון אלה שהן חולים ומוטלים בעריסתן ובני אדם מבקרין אותן".

הרמב"ן (בהשגות לספר המצוות א,ג) והבה"ג (מצוות עשה לו) סבורים לעומת זאת שהמדובר במצווה מן התורה, וכפי שמשתקף בפשטות בגמרא זו².

כך או כך, אנו רגילים לחשוב על ביקור חולים כמצווה שעיקרה הוא הביקור הידידותי, כנהוג בין קרובים, לשם שיחה והתעניינות במצב הרפואי. איננו רגילים לחשוב על ביקור חולים בין אדם זר לחולה כלשהו.

אך עיון במקורות ההלכתיים של מצוות ביקור חולים, מלמד אותנו על תכלית נוספת ושונה מעט למצווה זו, שכדאי לנו לשים אליה לב.

כך כותב הטור (יורה דעה סימן שלה):

וכיון שחלה האדם, מצוה על כל אדם לבקרו... ומצוה גדולה היא לבקר, שמתוך כך:

1. יבקש עליו רחמים ונמצא כאילו מחיה אותו.
 2. וגם מתוך שרואהו, מעיין בעניינו, אם יצטרך לשום דבר - משתדל בו להמציאו לו (דאגה לצרכיו הרפואיים והכלליים).
 3. ועושה שיכבדו וירבצו לפניו (דאגה לתנאי היגינה מתאימים)...
 4. ואפילו הגדול ילך לבקר הקטן, ואפילו כמה פעמים ביום, שנוטל אחד מששים בחליו, וכל המוסיף הרי זה משובח - ובלבד שלא יטריח לו (חולה זקוק לתשומת לב מירבית וקבועה – אך במידה).
 5. כאן מפרט הטור מספר סוגי מחלות שיש להימנע מביקור החולה בהן (כמו חולה שנוזק לקטטר, שיש לשמור על כבודו, או חולה שיש חשש שיתרגש או שהדיבור יזיק לו). במקרים כאלו: "אין מבקרין אותו בפניו, אלא נכנסין בבית החיצון, ושואלין ודורשים בו אם צריכים לכבד ולרבץ לפניו וכיוצא בו, ושומעין צערו, ומבקשין עליו רחמים".
- הבית יוסף במקום מביא מדברי הרמב"ן בתורת האדם (עמ' יז): "שמעינן מהכא דביקור חולים כדי שיכבדו וירבצו לפניו ויעשו לו צרכים הצריכים לחליו, וימצא נחת רוח עם חבריו, ועוד כדי שיכוין דעתו לרחמים ויבקש עליו".

ממקורות אלו אנו למדים כי חלק נכבד מהמצווה הוא העמידה על צרכיו של החולה במגוון מובנים. אגב, מבחינה לשונית מתפרש המושג "ביקור" במובן של ביקורת: שימת לב

2. ובספר המצוות שורש א ב כתב הרמב"ם לבאר את טעמו לחלוק על שיטת הבה"ג שמנה את מצות ביקור חולים ושאר מצוות של גמילות חסדים כמצוות בפני עצמם וטעמו הראשון משום שהמקור למצוות החסד אינו מן התורה אלא מדברי קבלה או מדברי סופרים וטעמו השני משום שאין דבר הנלמד מדרשות חכמים נחשב כדבר מן התורה ורק דבר המפורש במקרא היא מצוה מן התורה וכל הנלמדים מדרשות וכדומה המה ענפים במצוות המפורשות בתורה וכל מה שלמדו מהפסוק והודעת להם את הדרך ילכו בה כביקור חולים ולוית המת הכל נכלל במצוה של ואהבת לרעך כמוך והם מדרבנן בלבד.

ואבחנה של מצב. המבקר את החולה מתמקד בהבנת מצבו הרפואי והכללי, מברר את צרכיו ובאלו דרכים ניתן להקל עליו, ומוודא שהוא מקבל את הטיפול הטוב והמתאים ביותר.

כתוצאה מהגדרה מחודשת זו, כתב הפחד יצחק (אגרות וכתבים סימן לג), כי אילו היה ביקור חולים במובן של Visit, לא היה ניתן לקיים את המצווה באמצעות טלפון. אך מאחר והמשמעות היא במובן של ביקורת Investigation כלומר העיון במצבו של החולה, וכדרך שאמרו גבי קרבנות טעון בקור, ובמובן זה של ביקור חולים אין שום הבדל יסודי בין שיחה טלפונית או התעסקות באופן אחר כי הכל כלול בחובת העיון לשם עזרה במצבו של החולה ומסיים שם את מכתבו כל זה ברור מבלי שום פקפוק,

מבואר בדבריו הרי שניתן לעשות כן גם באמצעות הטלפון³. חבר המרים טלפון לחולה לשמוע ממנו על מצבו וצרכיו מפיק את אותה התוצאה ומשום כך מקיים את המצווה.

והנה אפשר להוכיח יסוד זה מהרא"ש בפירושו עה"ת הדר זקנים ריש פר' וירא כתב וז"ל וירא אליו ד' פירש"י לבקר את החולה וכו' מדלא כתיב אחריו לא אמירה ולא דיבור בא ללמד דרך ארץ שיש לו לאדם לבקר את החולה ואפי' לא ידבר עימו דבר כגון שמצאו יושן דניחא לו לחולה כאשר יגידו לו אח"כ כי בא פלוני לראותו וזה יעשה לו נחת רוח עכ"ל, ומבואר ברא"ש דיש מצות ביקור חולים אפי' בישן, מחמת שיגידו לו אח"כ שבאו לבקרו, וכאן הרי נודע לו בטלפון, ובודאי שעשה לו קורת רוח.

התייחסות כזאת למצוות ביקור חולים מעלה מסקנה משמעותית עבור כל רופא. הרופא המבקר את החולה במחלקה בית החולים, או בביקור ביתי, מקיים בכך מצווה חשובה של גמילות חסדים, תחת המצווה הכללית של "ורפא ירפא", ולא מעט פעמים אף עוסק בהצלת נפשות, עליה נאמר: "כל המציל נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא". וכן מצות השבת גופו, כעת לאור מה שלמדנו, אנו מבינים כי יש לרופא אפשרות לקיים בכל ביקור חולה במחלקה גם את מצוות "ביקור חולים".

והנה בספר הישר⁴ (שער השלשה עשר שער עבודת ה') כתב על הרופא, וז"ל ויבקר חולים המסוכנים שלש פעמים ביום והבינונים ערב ובוקר וידבר על לבם ויבשרם בשלום.

ביקור החולה איננו חייב לכלול רק סקירה קצרה של מצבו הרפואי וחשיבה על דרכי הטיפול. הרופא יכול לפתוח בשיחה עם החולה, לשים לב האם יש בני משפחה הסמוכים למיטתו, דואגים לצרכיו וסועדים אותו, או שהוא שוכב בבית החולים בבדידות. הוא יכול, יחד עם הצוות הסיעודי במחלקה, לדאוג לשפר את מצב רוחו של החולה ולעודד את רוחו. כאשר הרופא מתעניין

³ אגרו"מ (יו"ד ח"א סי' רכג) שביקור חולים בטלפון אע"פ שאין בה את כל המעלות שמנו חכמים עדיין יש בכך תועלת לדעת את מצב החולה ולשמחו בדברים. ועיין עוד שו"ת מנחת יצחק (ח"ב סי' פ"ד).

⁴ דפוסים הישנים יוחס ספר זה לרבנו תם כחלק מספר הישר - שו"ת וספר הישר על הש"ס של רבנו תם, אך במקורות אחרים מיוחס הספר לחכם בשם רבי זרחיה היווני.

ודואג גם להיבטים הרחבים יותר של מצב החולה, ולא רק למצבו הרפואי גרידא, הוא מעודד מאד את החולה, המבחין שלרופא אכפת ממנו באופן אישי. אין ספק שרופא כזה אכן "נוטל אחד משישים מהחולי", התנהגות כזאת חיונית מאד בכדי שהחולה יחלים מהר יותר. לפי מה שלמדנו – בכך יקיים הרופא את מצוות ביקור חולים באופן המהודר ביותר.

